

TWARDOŚĆ WODY

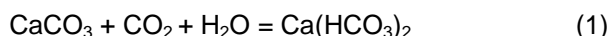
Opracowanie: dr Jadwiga Zawada, dr Urszula Lelek-Borkowska, mgr Magdalena Bisztyga

1. Twardość wody.

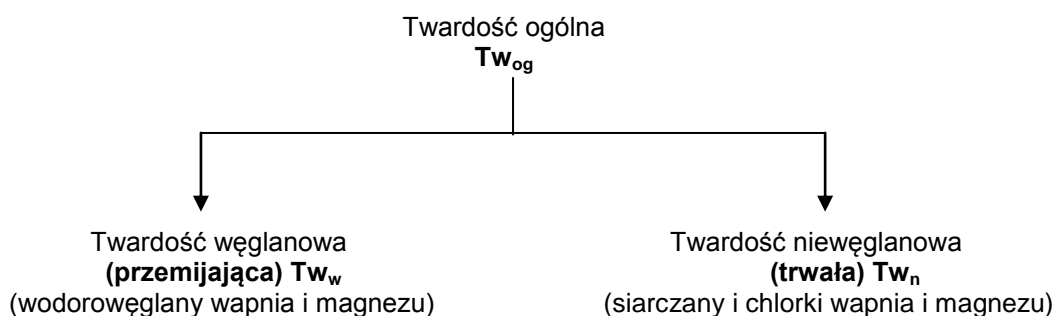
Obecność w wodzie rozpuszczalnych soli wapniowych i magnezowych powoduje tzw. twardość wody.

Twardość wody, jest to ogół właściwości wody, które są skutkiem obecności przede wszystkim jonów wapnia (Ca^{2+}) i magnezu (Mg^{2+}), a także innych metali.

Sole wapnia i magnezu dostają się do wody w wyniku kontaktu zawartego w niej dwutlenku węgla z glebą i skałami zawierającymi wapnie i magnezyty. Wówczas trudno rozpuszczalne w wodzie wapnie i magnezyty przekształcają się w dobrze rozpuszczalne w wodzie wodorowęglany wapnia i magnezu. Reakcja ta zwana chemicznym wietrzeniem wapni przebiega w następujący sposób (reakcja 1,2):

Wodorowęglany wapnia i magnezu powodują tzw. twardość węglanową wody, zwaną również **twardością przemijającą** Tw_w . Siarczany oraz chlorki wapnia i magnezu (CaSO_4 , MgSO_4 , CaCl_2 , MgCl_2) powodują **twardość trwałą** (stałą) wody Tw_n . Suma twardości przemijającej i trwałej stanowi **ogólną twardość** wody Tw_{og} .

$$\text{Tw}_{og} = \text{Tw}_w + \text{Tw}_n$$

2. Sposoby wyrażania twardości

Do określania ilości soli wapnia i magnezu (twardości wody) służy jednostka zwana stopniem twardości. W literaturze technicznej podaje się twardość wody w stopniach niemieckich, rzadziej francuskich.

$$1^\circ \text{ twardości (niemiecki)} = 10 \text{ mg CaO/dm}^3 \text{ H}_2\text{O}$$

$$1^\circ \text{ twardości (francuski)} = 10 \text{ mg CaCO}_3/\text{dm}^3 \text{ H}_2\text{O}$$

$$1^\circ \text{ twardości (niemieckiej)} = 0,357 \text{ miliwali CaO/dm}^3 \text{ H}_2\text{O}$$

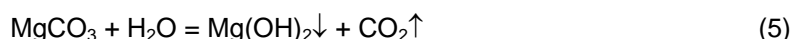
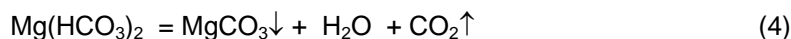
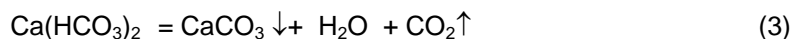
$$1 \text{ miliwal CaO/dm}^3 \text{ H}_2\text{O} = 2,8^\circ \text{n.}$$

3. Usuwanie twardości (zmiękczenie wody)

Woda do celów przemysłowych, a w szczególności do zasilania kotłów grzewczych i instalacji chłodniczych musi być miękka, tj. pozbawiona składników powodujących tworzenie się kamienia kotłowego.

Kamień kotłowy stwarza niebezpieczeństwo uszkodzenia, a nawet rozerwania kotła w chwili, gdy po odprysnięciu kamienia kotłowego woda zetknie się z rozgrzaną ścianą kotła. Kamień kotłowy powoduje straty paliwa wskutek złego przewodnictwa cieplnego.

Wodorowęglany wapnia i magnezu powodujące twardość przemijającą łatwo można usunąć z wody poprzez gotowanie. Zachodzi wówczas rozkład wodorowęglanów zgodnie z reakcjami 3-5:

Taki sposób usuwania twardości przemijającej nie jest korzystny dla wody do celów przemysłowych, ze względu na wytrącanie się trudno rozpuszczalnego węglanu wapnia (CaCO_3), który jest przyczyną powstawania kamienia kotłowego. Kamień kotłowy jest mieszaniną różnych substancji, w której obok węglanu wapnia występuje węglan magnezu, wodorotlenek magnezu, siarczan(VI) wapnia, odwodniony kwas krzemowy (tzw. krzemionka) oraz tlenki żelaza. W zależności od tego, który rodzaj związku występuje w przeważającej ilości wyróżnia się następujące jego odmiany: kamień węglanowy, kamień siarczanowy, kamień krzemianowy.

Uogólniając można powiedzieć, że zmiękczenie wody polega na usuwaniu z niej jonów powodujących twardość tj. jonów Ca^{2+} , Mg^{2+} oraz jonów innych metali jak: Fe^{2+} , Mn^{2+} , Al^{3+} . Zmiękczenie wody można przeprowadzić stosując:

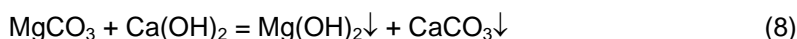
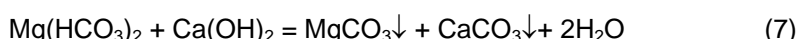
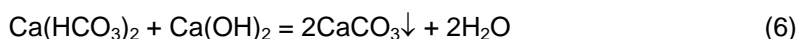
- destylację,
- metody termiczne,
- metody chemiczne,
- metody fizyczno-chemiczne.

Destylacja pozwala na otrzymanie idealnie zmiękczonej wody – pozbawiona jest ona wszelkich soli. Koszty zmiękczenia tą metodą są jednak wysokie i w przemyśle nie ma ona większego zastosowania.

Termiczne metody usuwania twardości wody polegają na ogrzewaniu wody do ok. $100\text{ }^\circ\text{C}$, bowiem w takiej temperaturze i przy ciśnieniu atmosferycznym (1013 hPa) następuje rozkład wodorowęglanów wapnia i magnezu, z wydzieleniem trudno rozpuszczalnego węglanu wapnia, węglanu magnezu i wodorotlenku magnezu.

Chemiczne metody usuwania twardości wody polegają na strąceniu nierozpuszczalnych osadów, w skład których wchodzi nierozpuszczalne związki wapnia i magnezu.

Jednym ze sposobów jest zastosowanie **metody sodowo-wapiennej**. Wodę zadaje się wapnem gaszonym i sodą. Wapno usuwa twardość przemijającą (reakcje 6-8):

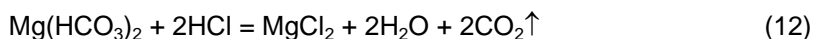
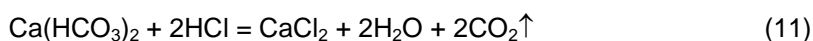

Soda natomiast usuwa twardość trwałą. Przypuśćmy, że reaguje z nią siarczan(VI) wapnia i chlorek magnezu (reakcje 9, 10):

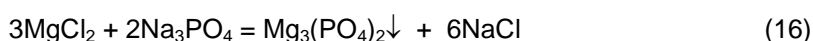
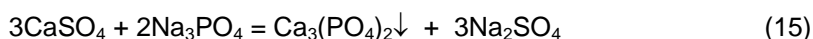
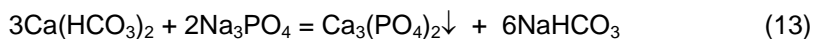
W każdym ze sposobów zmiękczenia powstają nierozpuszczalne węglany wapnia i magnezu w postaci szlamistego osadu, który zostaje odfiltrowany lub osiada na dnie zbiorników (nie tworząc kamienia kotłowego). Metoda ta jest szeroko stosowana, gdyż jest tania i prosta.

Innym chemicznym sposobem usuwania twardości wody jest tzw. **szczepienie kwasami**, polegające na dodawaniu do wody mocnych kwasów. W wyniku tego zachodzi rozkład wodorowęglanów wapnia i magnezu wg reakcji 11 i 12:

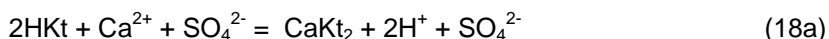
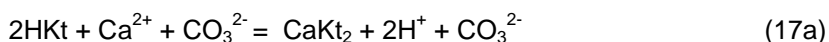
Metoda ta usuwania twardości przeciwdziała tworzeniu kamienia kotłowego, jednak zwiększa własności korozyjne wody.

Zmiękczenie fosforanami polega na usuwaniu soli wapnia i magnezu w postaci nierozpuszczalnych osadów fosforanowych (reakcje 13- 16). Koszt zmiękczenia fosforanami jest wyższy niż innymi chemikaliami, dlatego też metoda ta stosowana jest do zmiękczenia wody o niewielkiej twardości lub jako uzupełnienie innych metod.

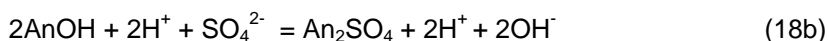
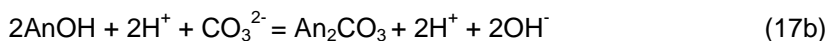

Fosforany nie powodują korozji żelaza, zapobiegają tworzeniu się kamienia kotłowego rozkładając kamień już istniejący.

Metody fizyczno-chemiczne usuwania twardości wody to między innymi stosowanie **jonitów**, tj. wymienniczy jonowych. Wymiennicze jonowe są to substancje mających zdolność do wymiany kationów (kationity) lub anionów (anionity). Jonity nie rozpuszczają się w wodzie, lecz reagują na swojej powierzchni ze związkami zawartymi w wodzie. Dawniej zmiękczenie wody przeprowadzano za pomocą zeolitów (naturalne kationity nieorganiczne). Ostatnimi czasy zeolity zastępowane są przez syntetyczne żywice jonowymiennie o dużej masie molowej. Oczyszczana woda przepuszczana jest najpierw przez kationit, który wymienia zawarte w wodzie kationy na jony wodorowe (reakcje 17a i 18a):

a następnie przez anionit (reakcje 17b, 18b), który wymienia aniony na jony wodorotlenkowe łączące się z jonami wodorowymi na obojętne cząsteczki wody.

Prawidłowe prowadzenie demineralizacji wody na jonitach pozwala otrzymać wodę czystą. Woda dejonizowana używana jest obecnie do zasilania często używanych jeszcze w przemyśle kotłów parowych, w których – dzięki temu procesowi – nie powstaje kamień kotłowy. Klasyfikację wód według stopni twardości podano w tabeli 1.

Tabela 1. Klasyfikacja wody pod względem twardości.

twardość wody [°n]	rodzaj wody
0 ÷ 4	bardzo miękka
4 ÷ 8	miękka
8 ÷ 20	twarda
ponad 20	bardzo twarda

Literatura:

1. Praca zbiorowa pod red. K. Moskwy: Ćwiczenia laboratoryjne z chemii z elementami teorii i obliczeń dla mechaników, skrypt AGH, str. 88÷96, Kraków 2000

PYTANIA KONTROLNE:

1. Wyjaśnij pojęcia: jon, kation, anion, gramorównoważnik, wal, stężenie normalne.
2. Omów fizyczne i chemiczne własności wody
3. Jakie sole powodują twardość wody: a) przemijającą, b) trwałą?
4. Jakie znasz sposoby wyrażania twardości wody?
5. Jakie znasz metody usuwania twardości wody?
6. Na czym polega metoda jonitowa usuwania twardości wody?. Zapisz reakcje zachodzące na kationicie i anionicie.
7. Na czym polega metoda sodowo-wapienna usuwania twardości wody? Zapisz reakcje.
8. Na czym polega szczyplenie kwasami?
9. Jaki rodzaj twardości usuwa metoda termiczna?